

от сантиментално-патетичното разкрояване на фактите. И тук му е помогнал тънкия му анализаторски дар, широтата на културата му, живото му слово на писател-социолог. Пишейки за Димитров, той се бои от „буржоазната пошлост“, от „казионния национализъм“, които могат да се проявят в „анонимността“ на стила, в ненужната риторика, в красноречието на догматичното мислене. Един от най-великите уроци на Димитров по мъжество и патриотизъм, във възпитанието на гражданските добродетели на комуниста е неговата необикновено голяма, човешки действена култура. „Обвиняемият“ пред имперския съд на хитлеристка Германия, комунистът, българинът Димитров респектира най-напред своите противници с дълбочината, етиката и смелостта на своята култура. Това е най-антидогматичната фигура на монтирания антикомунистически съд в Лайпциг. По силата на една историческа случайност той се е оказал съд и срещу българина Георги Димитров. И настъпва тоя необикновен процес в най-новата история на България и на световното комунистическо движение. Димитров спечелва историческата битка като българин, като син на българската работническа класа, като патриот и комунист.

В очерка за Александър Стамболийски се разкрива „взривяването“ на националните сили в една политическа личност, която, повеждайки своя политически двубой с монарха, в същност воюва с „крупната капиталистическа и спекулативна клика“ (Г. Димитров) на българската буржоазия. В целия живот на Стамболийски се проявява борческата сила на българина, който руши стихийно и дръзко устоите на класовото общество. В исторически ограничения размах на неговата класова определена идеология се открояват индивидуалността, самобитният му чар на българин, израсъл от недра на народа, чийто борчески идеализъм се слива с единствената жизнена формула за защита на истината, незасенчена „с никакъв дефект от безчестие, отчаяние или безумие...“ Това са думи на Стамболийски, произнесени пред трупа на неговия най-близък и любим другар Александър Димитров. Изречени в паметна клетва пред бойния другар, те се превръщат в негово собствена изповед на човек и борец. Стават характерология на собствената му личност, на страстното му убеждение на българин и демократ, който трябва да разпръсне организираната пошлост на продажната буржоазия, надменното „аристократично“ лицемерие на войствено-културната клика, цялото снобско обкръжение на самовлюбения монарх.

В очерка за Станке Димитров е очертан „образът на българина воиник.“ В него се оглеждат „войнишките добродетели в широкия смисъл на думата“. И тук водещата мисъл на изследователя е насочена към сърцевината, към обществената значимост, но и към

интимната същност на човека. Станке Димитров е „смел, непоколебим, упорит“, но такъв го прави верността му към класата и партията, онова чудно съчетание на „воинска смелост и гражданска доблест“ — живата, самобитната заалка на неговия характер. Затова у този дисциплиниран воиник на партията всичко е дълг. В проникновението си за живата характерология на образа Каранфилов наславя сигурно трайните, определящи черти на човека и гражданина Ст. Димитров: „Буйната му енергична дейност го предпазва от доктринерство. Широката му култура — от безкрил практицизъм. Вътрешната му развълнуваност изгаря догмите.“

В значителна степен противоположен на Ст. Димитров като исторически характер и като индивидуалност е образът на Георги Шейтанов. У него всичко е буйно, напористо, „анархистически“ неопределено. Шейтанов е еднакво човек на делото и на мисълта, художник, поет и философ, блестящ полемист и интелектуалец. В неговата съдба има нещо от „кърмата“ на прокълнатите. Но такъв, какъвто го изгражда времето, със сложните преплитания на светлини и сенки, с очарованието на един необикновен български характер го рисува и авторът на „Българи“. Неговата задача е да покаже човешкия характер в „историята на образа“.

В портрета на Петко Д. Петков се откроява сложността на един български характер, в който наистина се оглежда диалектиката на верността. В комунистическата всеобща верност на идеите у Коста Янков — превъплъщенията на патриотизма. В рано покошения поет на бунта и надеждата Христо Ясенов — шеметният път от ридарския замък до пролетарската барикада. В огнения път на Гео Милев — жестокият пръстен на поетите и убийците.

Продължавайки своите „Българи“, Ефрем Каранфилов непременно ще стигне до още по-плътни синтези и открития. Той е от малцината ни литератори, които пишат с „бистра, ясна и точна мисъл“. Така, както сам го е казвал в очерка си за Коста Янков: „с логичност, която превръща стила в целеустремена конструкция и го прави плътен и як; с една безмълвно проникваща, но неумолима убедителност“.

Светозар Цонев

„РУСКА ЛИТЕРАТУРА. ДООКТОМВРИЙСКИ ПЕРИОД 1890—1917“ от СИМЕОН РУСАКИЕВ

Изд. „Наука и изкуство“, 1971, 418 стр.

Думата е за новата книга на професора от Софийския университет Симеон Русакиев „Руска литература. Дооктом-

врийски период: 1890—1917". След обстойните му монографични изследвания върху връзките на П. Р. Славейков с руската и украинската литература (1952), върху творчеството на Тарас Шевченко и неговото влияние върху нашето литературно развитие (1964), върху Владимир Маяковски (1949), Платон Воронков (1964) и др. „Руска литература“ представява нова значителна крачка в усилията на известния наш учен да направи свой принос в осветляването на един от най-сложните периоди от разволя на руското литературно изкуство. Това е времето, когато в необятна Русия под знамето на Лениновите идеи и Болшевишката партия настъпва последният, пролетарският етап на революционно-освободителната борба; когато в сложни кръстопътни сблъсъци се срещат най-различни литературни направления, течения, школи — като критически реализъм, символизъм, неоромантизъм, натурализъм, футуризм, акмеизъм; когато се заражда и формира пролетарската литература и литературата на социалистическия реализъм.

За да покаже и обясни противоречивата същност и движение на литературния процес през последните три десетилетия, предхождащи историческата победа на Великата октомврийска революция, българският изследвач се е ориентирал към една добре промислена структура на своя труд. Той уместно започва научното изложение с въпроса за възникването и формирането на пролетарско-революционната литература в Русия с нейния (в началото) предимно романтичен характер, разглеждайки конкретно историческия Ленинов принос в литературната наука и критика; очертава творческото дело на Максим Горки като основоположник на социалистическия реализъм, на А. Серафимович, Д. Бедни. На второ място излага и оценява делото на Г. Плеханов, В. Воровски, А. Луначарски в областта на литературната теория и критика. Нататък все така обстойно характеризира развитието на критическия реализъм в руската литература през посочения период (В. Вересаев, А. Куприн, Ив. Бунин, Л. Андреев, Ал. Толстой), декадентските течения и школи на символизма, футуризма, акмеизма. В специална глава хвърля светлина върху прехода от декадентството към революционна, социалистическа поезия, отреждайки по-особено внимание на поетите на руското село от предоктомврийския период, главно върху творческия свят на Сергей Есенин. Накрая отделя съответно място на буржоазната литературна критика през този период.

Това е структура оригинална, отговаряща на самата научна концепция на българския автор за основните закономерности в изследвания литературен период. С основание той акцентува върху исторически плодотворния теоретичен и критично-практически принос на Ленин, както и на такива крупни марксисти като Плеханов, Воровски, Луначарски.

От висотата на тяхната революционно-прогресивна мисъл в перспективата на литературното развитие изследвачът атакува ненаучните и противонародни позиции на буржоазните литературни критици и теоретици, без при това да премълчава отделните заслуги на някои от тези критици и теоретици в случаите, когато тяхната критическа мисъл налучква верни посоки, достига до едни или други правилни преценки и прогнози. Подобно широко и ярко противопоставяне на марксистско-ленинското и буржоазно-упадъчното литературознание не е обичайно дори за съветските изследвания за този огръзък от историята на руската литература.

Все така основателно Сим. Русакиев набляга главно върху прогресивните страни и търсения в творческото наследство на писатели като Ив. Бунин, Л. Андреев, А. Куприн. Техните идеологически и творческо-естетически грешки, дърпащите назад тенденции в изображението на революционното движение в Русия Сим. Русакиев съвсем не отминава с мълчание, нито ги омаловажава. Той обаче не ги извежда на преден план, нито им отрежда широко място в изложението. Защото неговата задача е да разкрие преди всичко положителното в противоречивия историко-литературен процес, да установи в него жизнените, движещи напред исторически закономерности и творчески усилия на писатели, критици, теоретици.

В своето изследване Сим. Русакиев провежда системно и последователно критично-отрицателно отношение към декадентските течения и школи, като не допуска никакви „естетски“ компромиси при тяхната характеристика и преценка. Идеино-естетическите корени на тези течения и школи той основателно търси в упадъчната буржоазна култура от периода на империализма. В същото време той разграничава от тях течението на неоромантизма, както и случаите, когато талантили художници на словото в своето прогресивно развитие преодоляват гравитацията на декадентството. Макар да не взема конкретно-теоретично становище по въпроса за неоромантизма като хуманистично-критично литературно течение (нещо, което се е налагало да направи), в своите анализи и разсъждения Сим. Русакиев третира символизма, футуризма, акмеизма по същество като произтичащи от течението на консервативния романтизъм и по правило ги разграничава от неоромантизма. В това отношение застъпена е в „Руска литература“ концепция за идейно-типологическия релеф на литературата през разглеждания период се различава съществено от концепцията, която намираме у някои съвременни наши автори. Имаме пред вид твърдението като следните: че „модернистичните

течения с най-хубавото, което създават, се нареждат като съставна част на нашата национална литература, че те влизат с известни свои елементи в оная естетическа почва, върху която израства социалистическата литература у нас след Първата световна война" (разр. м.). Според настая теза не е защитена нито със съответни теоретични доводи, нито с убедителни конкретни примери от произведения на декаденти.

Изобщо Сим. Русакиев е успял да нарисува широка и явна картина на литературния процес в Русия през последните три десетилетия преди Октомврийската революция, макар литературните му анализи сравнително рядко да излизат извън рамките на идейно-тематичните и жанрови проблеми. Талвега на този процес той определя правилно като закономерно движение към пролетарския романтизъм и преди всичко към социалистическия реализъм — като движение, обусловено от общото историческо развитие на живота, класовата борба и литературно-творческата мисъл в царска Русия в навечерието на великия исторически прелом.

В уводната бележка към „Руска литература“ е означено, че книгата е предназначена главно за студенти и учители. Трябва обаче да бъде прочетена, за да се види, че тя далеч надхвърля облик и задачите на вузовско учебно помагало. Това е пръв у нас цялостен и систематичен очерк с изследователски (а не компилативно-обобщителен характер върху дооктомврийския период в руската литература. Авторът съчетава изобилния фактически материал с богатство на налаганите от него теоретични проблеми и с разгърнат анализ на засягащите най-значителни произведения, стремежи се да ги осветлява от своя позиция. И още едно достойнство — книгата е написана на жив език, с нескривана любов към руския творчески гений и с обективно разбиране за неговата изключителна прогресивна роля в световния прогресивен литературен процес.

Неособено съществени са другите критически бележки, които би могло да се направят на изследването. Ето защо не смятаме за уместно да ги излагаме конкретно. Важното е да се изтъкне, че новата книга на Сим. Русакиев представлява ценен принос в нашата литературна наука и по-специално в областта на русистиката. Естествено е да се очаква, че „Руска литература“ ще предизвика съответен интерес и у съветските изследвачи на този период от историята на руското литературно изкуство.

Кръстьо Генов

„ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА ЕВТИМИЙ
ОТ ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК“ от
П. РУСЕВ, ИВ. ГЪЛЪБОВ, Г. ДАНЧЕВ
А. ДАВИДОВ

Изд. БАН, 1971, 448 стр.

Между специалистите по медиевистика няма разногласия, че възможно най-пълноценна, съобразена с фактите история на старобългарската литература ще бъде написана едва тогава, когато станат известни текстовете и всичките им преписи и бъдат издадени възможно най-голям брой литературни и други произведения с обществено звучене от епохата на средновековието. Първите крачки по този колкото дълъг, толкова и труден път в българското историческо литературознание е направил проф. Й. Иванов със своя монументален компендиум „Български старини из Македония“. Съществени приноси в тази насока имат Боню Ст. Ангелов с многобройните си публикации и с незавършената си засега поредица „Из старата българска, руска и сръбска литература“ (I част, 1958 и II част, 1967 г.) и К. М. Куев с книгата си „Черноризец Храбър“ от 1967 г., в която са събрани 73 преписа от Храбровото „Сказание за писмената“. В тази важна редица вече заема свое място и колективният труд на П. Русев, Ив. Гълъбов, Г. Данчев и А. Давидов „Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак“. Осъществено главно от преподаватели във Великотърновския университет „Кирил и Методий“, изданието е една щастливо замислена и реализирана идея, чрез „материализацията“ на която по документален начин се подчертават ролята и значението на средновековно Търново в историята на българската култура и литература, а също така и на обществения живот през така драматичния за народа ни XIV в.

Именно върху тези страни на паметника спира вниманието си преди всичко П. Русев в своето изследване „Похвалното слово на Григорий Цамблак на досегашните мнения и становища за „Словото“, като изтъква, че преди всичко написано досега това бележито произведение на средновековната българска литература не е станало достатъчно популярно както между просветените българи, така и между чужденците. Факт, който има особено важно значение, тъй като поставя пред българската филологическа наука една належаща творческа задача. Главното в подхода на П. Русев при разрешаване на тази проблема е гледището, че „Похвалното слово за Евтимий“ е „най-българското“ произведение на Григорий Цам-